

K OTÁZCE KVALIFIKACE ŽEN PRACUJÍCÍCH V NAŠEM ZEMĚDĚLSTVÍ

A. BURIAN

POSTAVENÍ ŽEN V NAŠÍ SPOLEČNOSTI — BEZ ILUZÍ

Přestože naše společnost již déle než dvacet let proklamuje rovnoprávnost žen, nedosáhla zdaleka jejich skutečného zrovnoprávnění. Rovnost v přístupu k ekonomické činnosti je labilizována diskriminací v přístupu k vedoucím funkcím a vyšším platům, rovnost v příležitosti získat středoškolské i vysokoškolské vzdělání je diskvalifikována nerovností v možnostech uplatnění tohoto vzdělání. Ekonomická nezávislost žen získaná vstupem do zaměstnání byla zpravidla splacena fyzickým i duševním přepětím — zejména žen-matek a žen pečujících o početnější rodiny. Ženy převzaly na sebe společensky naléhavou potřebu zmnožení pracovních sil v našem národním hospodářství (potřebu diktovanou extenzivním rozvojem našeho hospodářství, které nebylo schopno zabezpečovat úměrný růst životní úrovně jinými prostředky) s vědomím, že tuto práci budou vykonávat vedle povinností k dětem a rodině.

Představy o rozvoji sociálních zařízení, služeb domácnosti, školní a mimoškolní péče o děti, zdokonalování obchodní sítě, zvyšování platů a mezd aj., spolupůsobily ke vzniku kultu „pracující ženy“ a na druhé straně k diskvalifikaci žen v domácnosti, jejichž postavení bez ohledu na počet dětí, jež vychovávaly, bylo označeno za parazitní. Konflikt těchto představ se skutečností přiváděl do obtížného postavení zejména ženy pečující o malé děti a ženy s vysokou kvalifikací, poněvadž funkci matky, funkci ženy pečující o domácnost a funkci zaměstnané ženy musely vykonávat na úkor jednoho, druhého, nebo obou. Tento stav vedl jednak k odsouvání na méně exponovaná (a ještě méně placená) místa, jednak k neurotizujícím stavům velkého počtu zaměstnaných žen. Zvýšení počtu pracujících členů rodiny, dosažené vstupem žen do zaměstnání, dovolovalo relativní zaostávání platů za cenami. Platy žen byly často chápány jako vyrovnávací příspěvek k udržení životní úrovně rodin, a proto také se ženy dostávaly zejména k nejméně placeným pracím, neboť feminizovaná odvětví sestupovala do platové nejnižších kategorií. Tento proces se nutně promítl i do problematiky důchodového (zejm. starobního) zabezpečení. Úroveň starobního zabezpečení nutila ženy, aby za každou cenu setrvaly v zaměstnání až do dosažení řádného starobního důchodu, bez ohledu na fyzické a duševní síly, zdravotní stav a potřeby rodiny. Některá feminizovaná odvětví se vyznačovala proto i nízkou technickou a kvalifikační úrovní, kterou nebylo třeba odstraňovat, poněvadž ji kompenzovala zpravidla neúměrná intenzifikace práce nebo nízké platy.

V současné době dochází k růstu pozitivních jevů v národním hospodářství a ve výrobě. Technická vybavenost mnoha odvětví začíná odstraňovat nejprimitivnější a nejnamáhavější práci; materiální zainteresovanost podniků a pracovníků zaznamenává rychlejší trend vzestupu výroby i platů, lepší organizaci výroby a trhu, vytváří předpoklady pro účelné hospodaření s výrobními prostředky i pracovními silami. Nutně dojde i k zlepšování pracovního a životního prostředí, k dokonalejšímu zabezpečování pracujících.

V této době, kdy se opouštějí cesty extenzivního rozvoje hospodářství a rozvíjejí se zdroje rozvoje intenzivního, vyvstává otázka nadbytečných pracovních sil. Ženy, které splnily beze zbytku svoji úlohu v první etapě (za cenu tolika obětí), mají projít (ne bez obětí) etapou druhou. Na pracující ženy se začíná

leckde hledět jako na rezervní armádu zaměstnaných, jako na prozatímní sumu pracovních sil, již bude možno pružně zmenšovat tak, jak budou vyžadovat ekonomické zájmy jednotlivých sektorů. Kult pracující ženy je nahrazován „kul-tem matky a ženy v domácnosti“. Zaměstnaná žena je stále častěji chápána a vykládána jako „sociální případ“. Jako by v jistém okamžiku přestaly platit všechny dříve hlášené myšlenky, názory a pravdy.

Přitom se nepřihlíží k tomu, že uplynulá doba nutně ovlivnila naše ženy a vytvořila u nich značně diferencovanou strukturu, jež sestává z nejrůznějších kategorií profesionálních, kvalifikačních, platových, společenských, zájmových a jiných, kromě kategorií, jež vytváří rodinný stav, počet a věk dětí, počet členů rodiny, typ domácnosti atd.

V závislosti na této struktuře se pak formuje i postoj žen k setrvání v pracovním procesu, resp. vztah k odchodu nebo k nástupu do zaměstnání. Nelze přehlížet, že v současné době máme několik kategorií žen, jejichž vztah k zaměstnání je diametrálně různý: od kategorie žen s minimální kvalifikací, jež setrvávají v pracovním poměru čistě z potřeby materiálního zabezpečení rodiny, pro něž je namáhavá, stereotypní, málo placená práce nutným zlem — až po kategorii vysoce kvalifikovaných žen, pro něž jejich povolání je smyslem i cílem jejich života. Mezi těmito póly zaznamenáváme širokou stupnici, vyjadřující různou míru zájmu o uplatnění v zaměstnání a uplatnění v rodině. Má-li si naše společnost osobovat právo na celospolečenský rozvoj a vzdělání — nemůže tak činit na úkor žen. Má-li jí být přiznán titul demokratické společnosti, nemůže vystupovat demokraticky jen vůči mužské části obyvatelstva. Máme-li v ní vidět dobrého hospodáře, pak musí dobře hospodařit i s potenciálem, který reprezentují ženy.

Zemědělské ženy sdílejí však nejen obecné postavení našich žen, ale jsou ještě důsledněji znevýhodněny. Pracují v zemědělství, které je dosud sektorem výrazně převažující manuální, namáhavé, méně placené práce v horším pracovním prostředí (a v tomto sektoru vykonávají zpravidla nejméně kvalifikované, z velké části i sezónní práce). Žijí na vesnici, která je ve funkci životního prostředí značně znevýhodněná vůči městu, a to zejména v těch parametrech, jež nejcitelněji postihují ženy — v nedostatečných službách obyvatelstvu, v malé vybavenosti zařízeními péče o děti, v nerozvinuté obchodní síti, v malé občanské vybavenosti apod. Proto také řešení problematiky zemědělských žen, které představují jednu z nejpočetnějších profesionálních skupin žen, by mělo stát v popředí zájmu našeho zemědělství i celé společnosti.

ZENY V ZEMĚDĚLSTVÍ A KVALIFIKACE

Kvalifikace jako program

Nástup i vývoj socialismu u nás je provázen tvorbou nejmělejších plánů rozvoje vzdělání. Od představ o vzdělavatelnosti všech lidských bytostí až po koncepci národa s maturitou. Pojem „kvalifikace“ se v určitých obdobích vykládal nejrůznějším způsobem a jeho obsah byl podivuhodný. I když jsme již překonali řadu krizí „kvalifikace“, zůstává i dnes nevyřešena otázka jejího obsahu; tím je bezpochyby nejen vzdělání, ale i praxe a talent. Ale nakolik jsou tyto složky navzájem zastupitelné, nakolik přemíra praxe nahradí nedostatek vzdělání i talentu apod. — to zatím (a patrně ještě dlouho) říci nedokážeme. A tak nám zůstává k zjišťování kvalifikační úrovně pracovníků nejrůznějších

oborů jen existence či neexistence školních vysvědčení a diplomů, záznamů v občanském průkazu, a pak řada víceméně subjektivních dokumentů od posudků až po životopisy. Poněvadž labilnost posledních je zřejmě pocíťována, zůstává zde jako nejdosazitelnější a snad i neobjektivnější důkaz dokument o studiu — vykazuje zpravidla kvalifikaci dosaženým stupněm vzdělání.

Toto pojetí je zejména v oblasti zemědělských řadových pracovníků (mužů i žen) silně zkreslující. Lidé v zemědělství nezískávali svoji kvalifikaci v průběhu dvouletého učebního poměru. Jejich učební poměr začínal zpravidla okamžikem, kdy dokázali převzít na sebe jakoukoliv jednoduchou práci a odpovědnost, takže zasaňoval hluboko do dětského věku a trval často až do pozdní dospělosti. Kvalifikace takto získaná měla horizontální charakter, velikou šíři a poměrně malou hloubku. Vyhovovala však individuální malovýrobě, kde se za optimum považovala co možná největší samostatnost a nezávislost na „cizích pracovních silách“, byť specializovaných a vysoce odborných. Přeměna drobných soukromých podnikatelů v „socialistické velkovýrobce“ vyvolala potřebu jinak kvalifikovaných lidí. Vznik řady nových profesí uvnitř zemědělství a rostoucí specializace vyžadují kvalifikaci spíše vertikálního charakteru — úzce zaměřenou k jednomu dlčímú oboru, ale postihující jej do značné hloubky. Takovou „kvalifikaci“ ovšem nelze sdílet tradičním předáváním od generace ke generaci. Ta vyžaduje nejen jiný typ učitelů, ale i ucelený systém výuky — a tu může poskytnout jen řádná vzdělávací instituce, škola.

Program „kvalifikace“ v podobě získávání středoškolského i vysokoškolského vzdělání pro nejširší okruh zájemců se stal pro zemědělskou mládež značně přitažlivým. U ní nepřipadaly v úvahu mimořádně vysoké platy na začátku pracovního poměru, jež odrazovaly zejména některé vrstvy dělnické mládeže od zdoluhavého a nerentabilního studia. Prestižní hodnota, již představuje vzdělání, nebyla na vesnici zdaleka diskvalifikována tak jako ve městě, a navíc se tu objevovala cesta (snad jediná od padesátých let do nedávné minulosti), jak uniknout pracovnímu zařazení v místním JZD. Pro děvčata ještě kromě toho vznikala šance získat partnera, který by nebyl nikterak vázán na zemědělství, popřípadě ani na venkov. Souběh společenského i individuálního zájmu se projevoval rychlým růstem odborníků, v němž zemědělství dosahovalo nadprůměrných parametrů — a zemědělské ženy byly skupinou nejprogresivnější. Tuto skutečnost nám potvrdí statistické údaje (tab. I). Počet vysokoškoláků se za 10 let (1955–1966) zdvojnásobil.

Zdalo by se, že tento stav nutně vyvolá obecné uspokojení. Je realizací našeho programu vzdělané, kulturní, rovnoprávné společnosti, společnosti jež přiznává, že nejmohutnější silou rozvoje se stává vysoce kvalifikovaná du-

I. Růst počtu odborníků za období 1961 až 1966 v procentech (rok 1961 = 100 %. — The growth of the number of specialists for the period of 1961–1966 (the year 1961 = 100 %)

Pracovníci	1966			
	ČSSR		Čs. zemědělství (vč. lesnictví)	
	celkem	ženy	celkem	ženy
s vysokoškolským vzděláním	138,5	170,0	143,0	200,0
se středoškolským vzděláním	131,0	137,5	154,0	224,0

Pozn. : Statistická ročenka ČSSR 1967

ševní práce. Je v souladu s duchem marxismu, který vstupoval na světové kolbiště vždy i s požadavkem gramotnosti, vzdělání, vědění a poznání. Je nezbytným předpokladem pro realizaci vědeckotechnické revoluce, na jejímž prahu se cítíme být.

Místo uspokojení se však dostávají rozpaky. Při vši nivelizaci, již jsme v celém národním hospodářství (i mimo ně) úspěšně realizovali, docházelo k neustále rostoucímu zájmu o studium. Vzdělání (i když se „nevyplácelo“) začalo fungovat ve vědomí lidí opět jako pozitivní hodnota. Snad představou kulturnější resp. kultivovanější práce, snad instinktem lidí 20. století, kteří pocítují nutnost likvidace primitivních, stereotypních, namáhavých, otupujících a stupidních prací, v době nástupu moderní techniky a vědy do výroby.

Je tedy logické, že i v odvětvích relativně zaostalých se tento tlak na vzdělání projevil a stal se součástí „názorového systému“ lidí. Při výzkumu pěti JZD Jihomoravského kraje nám družstevnice na otázku o možné volbě povolání pro svoje děti vypovídají: syny by nechalo studovat 41,5 %, dcery by nechalo studovat 38 % dotázaných. Z toho polovinu synů a třetinu dcer na vysokých školách.

Tato představa se dostává do konfliktu s možnostmi realizace. Kapacita škol, v jejichž rozvoji jsme zůstali mnoho dlužni, hraje okrajovou úlohu. Základním problémem se stává uplatnění kvalifikovaných lidí a kvalifikovaných žen obzvláště.

KVALIFIKACE JAKO REALITA

Počet odborníků v jednotlivých sektorech národního hospodářství předpokládá určitý stupeň rozvoje těchto sektorů. Každý sektor národního hospodářství je schopen využívat vysoce kvalifikovaných duševních potencií — ne však v každém stupni svého rozvoje stejně. Nám jde o účelné vynakládání takovýchto hodnot. Proto by měl počet odborníků v jednotlivých sektorech (ve svém procentuálním vyjádření) představovat i stupeň technickovědeckého rozvoje sektoru, jeho umístění mezi ostatními vzhledem k progresivitě a specifice potřeb dalšího vývoje. Podíl mužů a žen mezi odborníky jednotlivých výrobních sektorů do značné míry odpovídá stupni jejich technického, ekonomického i sociálního rozvoje (tab. II).

S přihlédnutím k procentuálnímu zastoupení žen mezi pracujícími v našem národním hospodářství a v zemědělství můžeme určit i podíl kvalifikovaných

II. Podíl odborníků s vysokoškolským a středoškolským vzděláním na počtu pracovníků v národním hospodářství a v zemědělství v r. 1966. — The proportion of university and secondary-school graduate specialists in the number of workers in the national economy as a whole and in agriculture, in 1966

Odborníci	V národním hospodářství %		V zemědělství (vč. lesnictví) %	
	celkem	podíl žen	celkem	podíl žen
s vysokoškolským vzděláním	4,0	1,1	1,5	0,2
se středoškolským vzděláním	15,5	7,5	4,5	1,0

žen mezi ženami v národním hospodářství a v zemědělství. V národním hospodářství tvoří vysokoškolačky mezi ženami 2 %, středoškolačky 14 %. V zemědělství je mezi ženami jen 0,4 % vysokoškolaček a 2 % středoškolaček. (Podle statistické ročenky ČSSR — 1967. Údaje MZVŽ o počtu kvalifikovaných žen jsou podstatně nižší.)

Z uvedených údajů vyplývá, že zemědělství vůči národnímu hospodářství jako celku má 2,7krát méně vysokoškolsky kvalifikovaných a 3,4krát méně středoškolsky kvalifikovaných odborníků. Podíl kvalifikovaných žen v zemědělství je ve vztahu k jejich podílu v národním hospodářství ještě daleko rozpornější: 5,5krát méně vysokoškolsky kvalifikovaných a 7,5krát méně středoškolsky kvalifikovaných žen.

Dalo by se tedy předpokládat, že zemědělství musí jednak velmi úsporně hospodařit s kvalifikovanými silami, jednak usilovat o rychlý růst vysokoškolsky i středoškolsky vzdělaných kádrů. K této úvaze nás vede představa o rozvoji národního hospodářství jako celku, tj. bez silně zaostávajících a zaostalých odvětví, jež by v budoucnu představovala diluvium industriální společnosti.

Skutečnost nás však přesvědčuje o opaku:

1. O úsporném hospodaření s vysokoškolsky a středoškolsky vzdělanými silami v zemědělství lze důvodně pochybovat.
2. Další rozvoj takto kvalifikovaných kádrů zaznamenává zpomalení, jsou tendence snižovat kvalifikační nároky na pracovníky v zemědělství a na ženy obzvláště.

Důkazů lze podat celou řadu. Začneme od nejvýznamnějšího sektoru našeho zemědělství, jímž jsou JZD (stav k 31. 12. 1964 — výzkum ing. Kocury MZVŽ).

V našich JZD bylo 29 351 vedoucích funkcionářů (mužů), z nichž jen základní vzdělání mělo 12 657 — tj. 43,1 % a 2874 vedoucích funkcionářek (žen), z nichž jen základní vzdělání mělo 636 — tj. 22,8 %. Na „kvalifikaci“ zde tedy „čekalo“ 13 293 míst představujících vedoucí funkce. Ženy v těchto vedoucích funkcích musily vykazat téměř dvojnásobnou míru vzdělání, aby mohly získat něco málo z kořisti, již si přisvojili představitelé „silného pohlaví“. A tak jejich podíl na vedoucích funkcích představuje asi 9 %, kdežto podíl na členské základně přesahuje 51 %.

V těchto případech hraje rozhodující roli systém obsazování vedoucích funkcí JZD, kde se skutečná potřeba zemědělských velkopodniků musila namnoze podřídit systému neformálních vztahů. Vůči ženám se odráží jejich obtížné postavení v pracovním zařazování, vyvěrající jednak z vysokého stupně časového zaneprázdnění vzhledem k nedostatečné vybavenosti vesnic, jednak přetrvávajících názorů na postavení ženy v rodině a v domácnosti.

A tak se příliš nepodivíme ani údajům získaným u absolventek vysokých a středních zemědělských škol. Ve výzkumu absolventů VŠZ z Brna, prováděném katedrou sociologie vesnice a zemědělství (doc. Kronek) je zachyceno 133 žen. Z nich jen 16 pracuje ve vedoucích funkcích v zemědělství (kromě 17 veterinářek). Své vzdělání v inženýrskotechnické funkci využívá 29, přitažlivým uplatněním se stalo odborné školství — 40 absolventek. Z daného souboru 6 nenašlo vůbec přiměřené zaměstnání. Zajímavou skutečností je, že těchto 133 vysokoškolaček změnilo svoje pracovní zařazení 138krát — a to v poměrně krátké době.

Podobné údaje jsme získali ve spolupráci s Čs. rozhlasem o absolventech

VŠZ v Praze, kde z 20 zkoumaných absolventek provozně ekonomické fakulty (1962) za tři roky pracovalo v zemědělství jen 9. Přitom všechny chtěly pracovat tak, aby uplatnily svoji kvalifikaci. Důvody proč nepracují v oboru, který si vybraly, mají toto pořadí:

1. Prováděly se, nemohou dojíždět a manžel nezmění svoje pracoviště kvůli ženě.
2. Na závodě ženu nepotřebují.
3. Pro ženu nemají ubytování.
4. Nabízejí neúnosně nízkou funkci a plat atd.

I vysokoškolačky zůstávají tedy ženami v tom smyslu, že se jim hromadí stejné problémy jako ostatním. Počítá se s nimi jako s „nespolehlivými“ silami, mohou se vdát, mohou mít děti, přijdou podnik draže. Rovnoprávná společnost uvalila děti a domácnost jako další povolání na ženy a jeho rozdělení mezi ženu a muže považuje za nedůstojné, jeho převedení na společenské instituce a systém zaopatření žen — za příliš drahé a neekonomické. Kromě toho zde funguje představa řízného, energického vedoucího, který dokáže i v systému demokracie jednat direktivně. To imponuje zejména málo gramotnému prostředí. Ani zde ženy neobstojí. Jsou jen ženy a před tím je ani vysokoškolská kvalifikace neuchrání.

Abychom se ubránili zúžení problematiky kvalifikace žen jen na absolventky VŠZ, provedli jsme průzkum absolventek polnohospodářské majstrovské školy v Modře — Harmónii. Do této školy (1961—64) byly vysílány ženy ze zemědělských závodů, ženy, u nichž zvýšení kvalifikace bylo v souladu s potřebou podniku (který by je snad jinak na toto náročné školení nevysílal). Z dotázaných absolventek 56 % přiznává, že musily překonat řadu obtíží již při nástupu a při studiu. Velká část (78 %) využívá poznatky získané ve škole pro svoji praxi, ale jen 59 % absolventek získalo lepší postavení na pracovišti a 53 % dosáhlo lepšího platu. Proto je obdivuhodné, když z těchto žen ještě plných 47 % by chtělo dále pokračovat ve studiu. K pochopení nám však poslouží klíč: ze 47 % žen, jež by chtěly ještě studovat, získala většina (82 %) předchozím studiem lepší platové zařazení. Tím se potvrzuje skutečnost, že materiální stimulace je schopna sehrát aktivní roli i ve vztahu ke vzdělání.

Tyto důkazy svědčí o neúspěšném hospodaření s „kvalifikací“. Vysokoškolsky vzdělaní lidé jsou bez odpovídajících míst, která zaujímají funkcionáři s ukončenou (nebo neukončenou) devítiletkou. Přitom plně respektují fakt, že kvalifikace se nerovná jen vzdělání. Bezpochyb však je a stále více bude její neodlučitelnou součástí. V letech 1963 a dále se původně stále stoupající křivka, znázorňující růst počtu vysokoškoláků v ČSSR, zaobluje a váhavě směřuje směrem dolů. Na vysokých školách zemědělských se tento trend zatím neprojevil, ale spor o numerus clausus, o „kvalifikačně předimenzované“ zemědělství atd. se teprve rozhořívá. Ministerstvo zemědělství a výživy v projektu do r. 1985 (dr. Tomčáni) navrhuje značný pokles absolventů vysokých i středních zemědělských škol, striktní snížení počtu dívek na školách tohoto typu aj.

KVALIFIKACE JAKO PROBLÉM NEBO PERSPEKTIVA

Základní téze, ze které vychází kvalifikace jako problém, se opírá o skutečnost, že naše zemědělství používá stále ještě v rozhodující míře tradiční, manuální práce nebo práce s jednoduchými mechanismy, k nimž není třeba vyššího vzdělání. Další tézí je tvrzení, že ženy vždycky budou plnit kro-

mě své funkce v zaměstnání i funkci ženy-matky a ženy v domácnosti, takže zaměstnání pro ně zůstane stále něčím přechodným, doplňkovým nebo něčím navíc, co už vlastně ani dělat nemají.

Obě tyto téze pečlivě uchovávají a konzervují status quo. Jako by nad něj nebylo, nebo nebylo sil k jeho překonání. Je přinejmenším stejně neúčelné vyrábět dokonalé mechanismy pro ruce a hlavy, jež s nimi nedokáží zacházet, jako vyrábět dokonalé hlavy pro práce, kde stačí jen ruce. Degradovat celý sektor na úroveň profese, pro kterou není potřeba ani učebního poměru, pro který stačí nějaká ta zimní škola, jak to bývalo kdysi, znamená přiznání tvůrců takového programu, že nejsou schopni leč opakovat minulý stav, že nehledají cesty vývoje, ale prostředky konzervace současného, či snad i minulého.

Vědeckotechnická revoluce stojí na převratné invazi vědy do výrobního procesu, na nebývalém uplatnění myšlenkového potenciálu lidí v tomto procesu. Jak s mozkovou kapacitou v tomto státě a v tomto sektoru národního hospodářství hospodaříme? Lze uvést v chod dva systémy vývoje: v prvním si technika vynucuje nový typ svých „vládců“, v druhém člověk je před mechanismy a urychluje jejich nárůst do dokonalejších forem, poněvadž jim vládne.

Vylučování žen z tohoto procesu lze pak chápat (nezbavíme-li je proklamované rovnoprávnosti) buď jako neobratnost strůjců ekonomického modelu zemědělství, kteří vytvořili družstva a velkovýrobu pro blaho lidí a nyní je musejí obětovat pro blaho velkovýroby, a nebo jako „dialektický skok“ v názírání na ženy, kdy bude třeba obětovat představu ženy-člověka realizaci úporně plodícího mechanismu, jehož jediným potěšením (má-li mechanismus potěšení) bude péče o lehce debilní množství, mezi nímž bude vše co náleží k patriarchálnímu pojetí rodiny. Zní to nepěkně, ale je to tak. Budeme-li vycházet v praxi nadále z toho, že je jednodušší problémy obcházet, než je řešit, budou zde stále. Nemožnost rovnoprávné kvalifikace dívek pro zemědělství a snižování relativní kvalifikační úrovně v něm, vyvolá nutně jejich nezáměr na včleňování se do tohoto sektoru, jehož prestiž bude dále a rapidněji klesat. Nedostatek mladých vzdělaných žen v zemědělství (a tím i na vesnici) bude mít nezbytně vliv na zájem mladých kvalifikovaných mužů o tento obor. A problém věkové a kvalifikační struktury v zemědělství považujeme za problém číslo jedna.

Kvalifikace jako perspektiva není obzvláště ve vztahu k ženám zdaleka vyřešenou věcí. Radu otázek může vyřešit důsledná denivelizace platů, aby vysoce kvalifikované ženy nemusily vykonávat ty druhy prací (domácích prací a péči o dítě), na které nepotřebují ani maturitu. Jiné otázky bude musít vyřešit systém zabezpečování matek a dětí. V neposlední řadě bude musit společnost uznat i obecnou důležitost vzdělání, jež hraje svoji roli jak ve výchově dětí, tak v partnerských vztazích, i v kulturní úrovni celé společnosti. A tou (snad s jistými výjimkami) chceme být. Nejvhodnější investicí vyspělé industriální společnosti se stává investice do člověka, do jeho vzdělání a kvalifikace. Předpokládejme tedy, že vývoj se u nás nezastaví a připustíme, že žena je člověk.

SOUHRN

Postavení žen v naší společnosti doznává značné změny. Extenzivní rozvoj našeho hospodářství v minulých letech vyvolal „kult pracující ženy“. Tendence k intenzivním cestám dalšího rozvoje je předznamenávána pokusem o „kult ženy v domácnosti, kult matky“.

Tyto skutečnosti se odrážejí i v přístupu k problému kvalifikace žen. Zemědělství se stává jednou z oblastí, kde se kvalifikované ženy stále obtížněji uplatňují a kde se počítá s omezováním možností vysokoškolského i středoškolského studia pro ženy.

Donedávna fungoval požadavek „kvalifikace“ jako program naší společnosti. Docházelo k rychlému růstu vysokoškolsky a středoškolsky vzdělaných odborníků. Ženy v tomto procesu dosahovaly rychlejšího vzestupu než muži, i když v absolutních číslech zůstávaly stále ještě značně pozadu. V zemědělství tento proces probíhal výrazněji než v národním hospodářství jako celku.

Realizace tohoto programu v zemědělství byla však nedůsledná. Vedoucí funkce (zejména v JZD) vykonávají nadále převážně nekvalifikovaní pracovníci, mající obavy, že by mohli být nahrazeni vysokoškolsky a středoškolsky kvalifikovanými odborníky. Projevují se snahy o omezení přílivu absolventů vysokých a středních zemědělských škol do zemědělství i tendence po degradaci učebních oborů pro zemědělství na několikátý denní zimní rychlokursy.

Důsledek těchto snah může být jediný. I když se dosáhne jisté „úspory“ na kvalifikovaných silách, bez nichž se zemědělství na určitou dobu ještě nějak obejde, stane se ze zemědělství sektor, který bude nucen lpět na tradičních formách práce, budou se dále a více projevovat všechny druhy konzervatismu. Jako obor společenské činnosti bude při takovéto praxi nadále zaostávat, jeho prestiž bude klesat, kvalitních mladých sil v něm bude dále ubývat. Rozpor mezi materiálně ekonomickou a společenskou (zejména věkovou a kvalifikační) strukturou zemědělství se bude zostřovat.

Takovému „vývoji“ lze předejít tím, že se zemědělství bude orientovat na nejprogresivnější rozvojové trendy. Pro tuto orientaci mají rozhodující vliv investice do člověka, do jeho vzdělání a kvalifikace. A ženy v tomto procesu musí sehrát rovnoprávnou roli, má-li být socialismus systémem, v němž se člověk stane mírou věcí.

Literatura

- BEBEL A., 1962, Žena a socialismus. Praha.
MAŠKA V., 1968, Analýza reprodukce pracovních sil a koncepce vývoje odměn za práci v zemědělství do roku 1970. Studie MZVŽ, Praha.
Statistická ročenka ČSSR, Praha, 1967.
ŠIK O., 1962, Ekonomika, zájmy, politika. Praha.
TOMČÁNI J., 1968, Koncepce vývoje, potřeby a zajištění pracovních sil v zemědělsko-potravinářském komplexu do roku 1980. Studie MZVŽ, Praha.

Došlo dne 14. 6. 1968

К вопросу квалификации женщин, работающих в нашем сельском хозяйстве

Положение женщин в нашем обществе значительно изменилось. Экстенсивное развитие нашего хозяйства в прошлые годы вызвал «культ трудящейся женщины». Тенденция к интенсивным путям дальнейшего развития предвещается попыткой создать «культ женщины-хозяйки, культ матери».

Эти факты отражены также в подходе к проблеме квалификации женщин. Сельское хозяйство становится одной из областей, в которой квалифицированные женщины все труднее и труднее находят себе применение и в которой предполагается ограничение высшего и среднего образования для женщин.

До недавнего времени требование «квалификации» действовало, как программа нашего

общества. Быстро возрастало количество специалистов со средним и высшим образованием. Женщины в этом процессе достигали более быстрого роста, чем мужчины, хотя в абсолютных цифрах они все еще оставались значительно позади мужчин. В сельском хозяйстве этот процесс проходил более отчетливо, чем в народном хозяйстве как целом.

Однако реализация этой программы в сельском хозяйстве не была последовательной. Руководящие посты (особенно в ЕСХК) занимают, так же как и раньше, преимущественно неквалифицированные работники, опасаящиеся, что они могли бы быть заменены квалифицированными специалистами с высшим и средним образованием. Наблюдаются стремления ограничить прилив выпускников средних и высших сельскохозяйственных учебных заведений в сельское хозяйство, а также тенденции к деградации учебных дисциплин для сельского хозяйства на скоростные зимние курсы, продолжительностью в несколько недель.

Результат этих усилий может быть только один. Даже если и будет достигнуто определенной «экономии» квалифицированных кадров, без которых сельское хозяйство еще как-нибудь некоторое время обойдется, сельское хозяйство станет сектором, который будет вынужден придриваться к традиционным форм труда, будут глубже и больше проявляться все виды консерватизма. В качестве области общественной деятельности при такой практике сельское хозяйство будет и впредь отставать, его престиж будет падать, высококачественные молодые силы будут в нем постоянно убывать. Противоречия между материально-экономической и общественной (особенно возрастной и квалификационной структурой сельского хозяйства) будут обостряться.

Такое «развитие» можно предупредить тем, что сельское хозяйство будет ориентироваться на самые прогрессивные тренды развития. Для этой ориентации решающее значение имеют влияния капиталовложений в человека, в его образование и квалификацию. А женщины в этом процессе должны сыграть равноправную роль, если социализм должен быть системой, в которой человек будет основной оценкой всякой деятельности.

On the Skills of Women Working in Czechoslovak Agriculture

The status of women in our society undergoes considerable changes. The extensive development of Czechoslovak economy in recent years has resulted in a "cult of the working woman". The trend toward intensive ways of the future development is marked by an attempt to evoke a "cult of the housewife" or "cult of mother".

One of the fields where the above-mentioned facts are reflected is the problem of the qualification of women. Agriculture comes to belong among those spheres where it is ever more difficult for a skilled woman to find a career, and where it is planned to reduce the chances of women to gain university or secondary-school special education.

Until recently, the claim for "qualification" was considered as a program of our society. The numbers of the medium-level technical cadres as well as of the specialists with university education underwent a rapid increase. In this process, it was women that advanced more rapidly, though, as far as the absolute numbers are concerned, they still considerably lagged behind. In agriculture, this process was more pronounced as compared with the national economy as a whole.

Yet the introduction of the mentioned program in agriculture lacked consistency. The leading functions (particularly in Unified Agricultural Cooperatives) are still held by poorly qualified workers afraid of being supplanted by university or secondary-school graduate specialist. There are attempts under way to reduce the influx of the latter into agriculture, and trends towards reducing agricultural apprenticeships to a few weeks' winter "tabloid" courses.

Such efforts can have only one consequence. Though for the time being, some resources can be "saved" by refusing skilled workers who are not so urgently needed at the present time, agriculture would become a sector adhering stubbornly to the traditional methods of work, and conservatism in all its forms would get stronger. Such practice would imply further backwardness of agriculture as a sphere of human activity, whose prestige would drop, and whose young skilled labour would tend to escape. The contradiction between the material and economic side of agriculture on the one hand, and the social side (namely age and skills) on the other, would increase in its acuity.

Such "developments" can be avoided by introducing the most progressive trends in agriculture. The most important factors of such a course are investments in man, in his education and skills. As to women — they should have an equal role in this development, if we want socialism to become a system of people as the measure of all things.

Zur Frage der Qualifikation der in unserer Landwirtschaft arbeitenden Frauen

Die Stellung der Frauen in unserer Gesellschaft erfährt wesentliche Änderungen. Die extensive Entwicklung unserer Landwirtschaft in den vergangenen Jahren rief einen „Kult der arbeitenden Frau“ hervor. Die Tendenz zu den intensiven Wegen einer weiteren Entwicklung wird durch einen Versuch um den „Kult der Frau im Haushalt, Kult der Mutter“ vorgezeichnet.

Diese Tatsachen widerspiegeln sich auch im Zutritt zu den Problemen der Qualifikation der Frauen. Die Landwirtschaft wird zu einem der Gebiete, wo sich die qualifizierten Frauen stets schwieriger geltend machen und wo mit einer Beschränkung der Anzahl des Hochschul- und Mittelschulstudiums für Frauen gerechnet wird.

Noch vor kurzer Zeit fungierte die Forderung „Qualifikation“ als Programm unserer Gesellschaft. Es kam zu einem raschen Anwachsen von hoch- und mittelschulgebildeten Fachmännern. Frauen erreichten in diesem Prozeß einem rascheren Anstieg als Männer, auch wenn sie in den absoluten Zahlen stets noch ziemlich zurückblieben. In der Landwirtschaft verlief dieser Prozeß ausdrucksvoller als in der als ein Ganzes angesehenen Volkswirtschaft.

Die Realisierung dieses Programms in der Landwirtschaft war jedoch inkonsequent. Die leitenden Funktionen (besonders in den LPG) führten weiterhin überwiegend unqualifizierte Mitarbeiter durch, die befürchten, daß sie durch hoch- und mittelschulqualifizierte Facharbeiter ergänzt werden könnten. Es treten Bemühungen um eine Begrenzung des Zustroms von Absolventen der landwirtschaftlichen Hoch- und Mittelschulen in die Landwirtschaft zutage und auch Tendenzen nach der Degradation des Lehrbereiches für Landwirtschaft für mehrwöchentliche Winterschnellkurse.

Die Folge dieser Bemühungen kann nur eine sein. Auch wenn eine bestimmte „Ersparnis“ an qualifizierten Kräften, ohne denen sich die Landwirtschaft auf eine bestimmte Zeit noch irgendwie behelfen wird, erreicht wird, wird aus der Landwirtschaft ein Sektor, der gezwungen sein wird an den traditionellen Arbeitsformen zu hängen, werden weiterhin und mehr sämtliche Arten des Konservatismus zum Vorschein kommen. Als Fachgebiet der gesellschaftlichen Tätigkeit wird es bei einer solchen Praxis auch weiterhin zurückbleiben, sein Prestige wird sich senken und die qualifizierten jungen Kräfte werden weiter abnehmen. Der Widerspruch zwischen der materiell-ökonomischen und gesellschaftlichen (besonders Alters- und Qualifikations-) Struktur der Landwirtschaft wird sich verstärken.

Einer solchen „Entwicklung“ kann dadurch vorgebeugt werden, daß sich die Landwirtschaft auf die progressivsten Entwicklungstrende orientieren wird. Für diese Orientierung haben die Investitionen in den Menschen, in seine Bildung und Qualifikation einen entscheidenden Einfluß. Und die Frauen müssen in diesem Prozeß eine gleichberechtigte Rolle spielen, wenn der Sozialismus ein System, in dem der Mensch das Maß aller Dinge wird, sein soll.

Adresa autora:

Dr. Antonín Burian, Ústav sociologie vesnice a zemědělství, VŠZ, Brno,
Zemědělská 1
